

huje sevřenosti ostatních kapitol a působí trochu jako směsice poznámek k mírně nahodile vybranému výseku literatury, i on je plný zajímavých postřehů a užitečných informací.

A tak budiž posuzovaný spis váhajícímu akademikovi jednoznačně doporučen. A možná ne pouze jemu.

Martin Wernisch

O CÍRKVI DO ROKU 600 PRO WILLIAMA FRENDA

Ian Hazlett (ed.), Rané křesťanství. Počátky a vývoj církve do roku 600.

(Na počest W. H. C. Frenda.) Přeložil Petr Kitzler. Brno, CDK 2009. 349 stran.

ISBN 978-80-7325-159-8.

Alternativně pojatý jubilejní sborník „Rané křesťanství“ sepsali k uctění pětasedmdesátých narozenin profesora bohoslovecké fakulty univerzity v Glasgow Williama Frenda v roce 1991 jeho žáci a kolegové, vesměs specialisté zabývající se raným křesťanstvím v celé šíři jeho problematiky. K českému čtenáři se tak dostává po knize Christopa Markschieše „Mezi dvěma světy – Dějiny antického křesťanství“ (Vyšhrad 2005) v poměrně krátké době druhá překladová publikace s obdobnou tematikou. Sborník sestavil a redigoval profesor církevních dějin na glasgowské univerzitě William Ian P. Hazlett. Jeho stručný Úvod představuje profesora Frenda jako charismatického učitele a jako všestranného, plodného a originálního badatele o dějinách mladé církve.

Sborník je rozdělen do několika oddílů, přičemž v několika případech bylo snad i obtížné zařadit ten který příspěvek právě do té které části; to však není publikaci nijak ke škodě stejně jako skutečnost, že se některé otázky a problémy, jakož i informace, objeví v knize na více místech: autoři jednotlivých příspěvků si zcela samozřejmě a oprávněně někdy kladou tytéž otázky a odpovídají na ně ze zorného úhlu, který pro svůj výklad zvolili. (Najdeme samozřejmě i odlišná stanoviska, příkladem mohou být různíci se názory na sociální složení prvních křesťanských komunit.) Výsledkem je přitom publikace, již je možno číst jako ucelenou informaci o prvních křesťanských stoletích, může být k užítku právě tak zasvěcenému čtenáři nebo i odborníkům, ale i tomu, kdo o dané době hledá první informace. Zejména takovémuto čtenáři dobře poslouží chronologická tabulka „Přehled dějin rané církve“ na str. 293–298 (o ostatních přílohách se zmíním dále).

Zvláštní zmínky si zaslouží úvodní esejistická studie, která samostatně tvoří první oddíl knihy: „Proč studovat dějiny rané církve?“ Profesor religionistiky na John Carroll University v Ohiu Joseph Kelly v ní uvažuje způsobem zajímavým a inspirativním pro kteréhokoli vysokoškolského pedagoga o předmětu samém a zejména o možnostech, jak mu vyučovat, dále o klíčových, živých a někdy provokativních otázkách současného bádání v tomto oboru. Ve druhém oddílu („Kontext a počátky“) je představeno dobové pozadí a způsoby, jimiž se křesťan-

ství rodilo a vrůstalo do prostředí řecké a římské společnosti, do zvolna se hellenizujícího židovstva, a jak se pak šířilo; u nás známý Luther H. Martin (Burlington, USA autor do češtiny přeloženého spisu *Hellenistic Religions*, česky *Helénistická náboženství*) v tomto oddíle všestranně a srozumitelně vyložil svár i smír antického pohanství s křesťanstvím. Třetí oddíl přináší vývoj křesťanských norem, a je zde řeč nejen o biblickém kánonu a o vývoji formulací vyznání víry, nýbrž se zde jedná i o církevních úřadech, o asketismu a raném mnišství, o koncilech a synodech. – Patristická literatura, řecká, latinská a méně populární orientální, probrané souhrnně, ale s upozorněním na specifické důrazy a problémy, tvoří přechod k oddílu o utváření víry, nauky a spirituality. Zde se text nejčastěji vrací k otázkám, které byly načrtnuty již při výkladech o dobovém kulturním a náboženském kontextu, v této části knihy jsou však řecký vliv, fenomén gnóze, možnosti definice ortodoxie a hereze, úloha mystiky i formace eklesiologie, postaveny a podrobeny rozboru jako samostatné jevy. Setkáme se zde i s nesamozřejmými zřeteli, jež bývají v běžných výkladech opomíjeny (nezbytnost věnovat více pozornosti heterodoxním směrům, upozornění na úlohu nejen řecké logiky, ale i matematiky, role gnóze v islámu, podstata arianismu a motivace jeho vyznavačů). Cambridgeský profesor teologie Christopher Stead formuluje své mínění o řeckém vlivu na křesťanské myšlení v závěru (str. 171–172) příslušné stati: *„Křesťanství se z židovské sekty vyvinulo ve světové náboženství díky využití svého řeckého dědictví. Svá přesvědčení formulovalo do koherentního systému, jenž mohl oslovit hloubavě lidi a společenské vůdce, aniž by ztratilo prvek víry a osobní oddanosti, jak ji projevovali prostí věřící. Jestliže jsme se naučili oceňovat výjimečného ducha hebrejského náboženského myšlení, stalo se tak díky postupnému rozvoji vědeckých metod, které byly zahájeny řeckými literárními kritiky.“* Steadova slova jsem zde uvedla záměrně, neboť vím o snahách některých moderních teologů považovat řecký přínos křesťanství za koneckoneců zhoubný s tím, že podstata kristovského učení a života je jen a jen židovská a pouze s touto legitimací je křesťanství autentické. To ale není vše, autor pokračuje: *„Zůstává živou otázkou, zda křesťanskou teologii vyjádřenou v řeckých pojmech může církev, čelící výzvě další expanze např. v Africe a Latinské Americe, stále využít.“* Uvedená věta nechť pro čtenáře této recenze zastupuje mnoho jiných míst, jež lze v knize najít a která svědčí o osobní zaujatosti, o křesťanské i teologické zodpovědnosti pisatelů, akademických odborníků, o jejich tázání po stavu a směřování současného křesťanství; názvuky odpovědí na tato svá tázání hledají a často nacházejí v minulosti, v osudech a rozhodnutích rané církve. Že tomu tak je, ukazují též např. v následujícím oddíle (VI, Církev a společnost) studie „Křesťanské postoje k chudobě a bohatství“, jejíž autor, dominikán B. Ramsey (Seton Hall University, USA), řeší – i když spíše mezi řádky – jednu ze základních otázek křesťanova svědomí, dodnes nezodpovězenou a právě dnes aktuální. Za dobrý podnět k laickému zamyšlení mám formulaci ze str. 239 o tom, že *„raně křesťanské sociální myšlení bylo převážně konzervativní“*, což je rozvedeno na téže a následující stránce; výraz „konzervativní“, kterého je zde užito ve smyslu novodobé polito-

logické terminologie, má však i svůj dobrý historický význam vzhledem k sociální realitě i její reflexi v antických společnostech.

Závěrečný oddíl, nazvaný (myslím, že ne úplně šťastně) „Po stopách rané církve“ přináší nejprve stať o patristické historiografii, poté o archeologii, posléze dosti popisně a školsky zpracovaný výklad o rané církvi v renesanci a reformaci: tímto závěrem se činí zadost jubilantovu výraznému archeologickému zájmu a, jak se říká v editorově úvodu, jedné z druhotných učitelských oblastí Williama Frenda, již byla reformace.

Překlad Petra Kitzlera z angličtiny je, myslím, téměř bezvadný (jen na okraji připomenu, že stati některých německých autorů byly pro originál souboru přeloženy do angličtiny). Kitzler v ediční poznámce uvádí, že překlady citátů z latiny a řečtiny... byly... srovnány s originálem a podle něho také přeloženy, což je nanejvýš patřičný postup, s jakým se, žel, shledáváme v překladových knihách zřídka. V jednotlivých studiích v poznámkách pod čarou se tu a tam vyskytnou odkazy na spisy antických autorů (Plinius, Tacitus, Lukianos a další) – zde mělo být odkázáno také k existujícím českým překladům; jak je mi známo, Petr Kitzler o nich dobře ví a nebyla by to pro něj práce navíc. Vybraná bibliografie (str. 279–283) je důsledně převzata z anglického znění; považovala bych za vhodné, i když nikoli nezbytné, uvádět originálně jinojazyčné tituly v původním znění (většinou se jedná o německé). Dílem překladatele je cenná příloha – Výběrová bibliografie českých a slovenských překladů raně křesťanských autorů (str. 284–292; v ediční poznámce jsou uvedeny její zdroje, z největší části opět soupisy sestavené jím samým). Autorka recenze pamatuje dobu, kdy o patristickou literaturu latinskou a tím méně řeckou u nás sotva kdo zavadil, o jakýchkoli překladech a překladatelích nemluvě. Proto listuje ve stránkách tohoto soupisu s radostí a s vděčností za to, co všechno bylo z řecké a latinské patristiky přeloženo v posledních dvou desetiletích a jak mnoho jmen většinou mladých překladatelů se zde objevuje.

Jana Nechutová